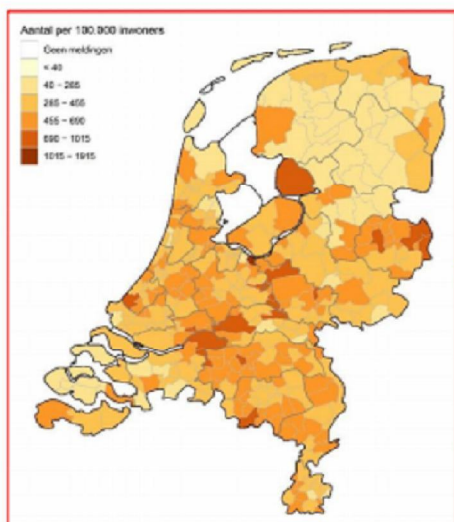

Ambtelijke inbreng SZW, EZK en FIN – Effecten samenleving en economie

Advies

- Zet in op betere naleving. De sleutel naar een R onder de 1 is gedrag, betere naleving.
- Weeg integraal of de voordelen van additionele maatregelen in termen van verwachte effect op aantal besmettingen opwegen tegen de economische en maatschappelijke kosten. Onze indruk is dat de economische en maatschappelijke kosten van additionele maatregelen dusdanig hoog zijn, en de effectiviteit dusdanig laag, dat de nood erg hoog moet zijn om daar toch toe te besluiten.
- Frequente beleidswisselingen ondermijnen het vertrouwen. Als de conclusie toch is dat zware maatregelen onontkoombaar zijn, doe dit dan zo snel mogelijk en gebruik de twee weken kerstvakantie als een vorm van natuurlijke, kortstondige lockdown. Besmettingen op school en werk zullen in de kerstvakantie teruglopen. Een verdere beperking van groepsgroottes thuis, buiten en een avondklok kunnen de natuurlijke lockdown verder versterken.
- Grijp aan op plekken waar naar verwachting relatief veel besmettingen plaatsvinden. Hiervoor is inzicht in de ontwikkeling van het virus regionaal en in leeftijdscohorten vereist. Anders dan bij de tweede golf – waarbij de grote steden als eerste hoge cijfers kenden – zien we nu vooral in meer ruraal gebied hoge besmettingscijfers (zie plaatje hierna uit briefing 5.1.2e aan Tweede Kamer op 9/12).
- Communiceer als kabinet duidelijk over thuiswerken en verantwoordelijkheden van werkgevers: werk thuis, tenzij het écht niet anders kan. De overheid moet hier zelf ook het goede voorbeeld geven.
- Voorkom de sluiting van het onderwijs. Dit heeft structurele negatieve effecten op leerprestaties en kansengelijkheid.

Horizontale overwegingen

Verbeter gedrag, naleving en handhaving

- De afgelopen periode hebben de contactbeperkende maatregelen niet het gewenste effect gehad op de ontwikkeling van het virus. Deze maatregelen brengen echter wel evident kosten voor de samenleving en economie met zich mee.
- Als verklaring voor het beperkte effect van de maatregelen op het virus wordt onder meer gewezen op naleving. Dit roept de vraag op wat de juiste weg vooruit is. Zonder naleving te verbeteren via gedragsmaatregelen en handhaving zijn strengere maatregelen onzes inziens niet verstandig. De dynamiek dat alsmear ingrijpendere contactbeperkende maatregelen nodig zijn, omdat naleving tekortschiet, is onwenselijk. Ook kennen de maatregelen in toenemende mate een waterbedeffect: bij inperking van activiteiten is een toestroom waarneembaar naar de steeds beperktere activiteiten die nog wel mogen (een kop koffie afhalen is een uitje geworden).

- Er wordt een aantal kansrijke gedragsinterventies uitgewerkt door het *rapid response team*, waarvan de som der delen naar verwachting een klein maar significant positief effect heeft op naleving en de verspreiding van het virus. Denk aan:
 1. (Thuis)werken: gedragsinterventies om thuiswerken te bevorderen;
 2. Gedragsinterventies om vaccinatiebereidheid te verbeteren;
 3. Thuisblijfchallenge: vergroten van de quarantainebereidheid via sociale media;
 4. Quarantaine-buddy: ondersteunen van quarantaine door praktische hulp;
 5. Voorrangsregeling online boodschappen: mensen die in quarantaine moeten krijgen voorrang bij thuisboodschappen;
 6. Mail van werkgevers aan werknemers met oproep om kerstinkopen te spreiden;
 7. Website *#ikdoehetzo*: positieve voorbeelden van omgang met coronaregels.
- Ook in een aantal sectoren wordt gewerkt met gedragsinterventies en het inbouwen van prikkels. Zo heeft de detailhandel een akkoord gesloten met Q-park om in daluren een lager parkeertarief te rekenen, ter stimulering van winkelspreiding.
- Ook strengere handhaving kan helpen bij het verbeteren van de naleving. Rondom de detailhandel is hier een op elkaar aansluitend publiek en privaat handelingskader voor uitgewerkt.

Bepaal het effect op het reproductiegetal en weeg maatregelen integraal af, voordat maatregelen worden genomen

- Maatregelen die zien op het sluiten van detailhandel, onderwijs, contactberoepen of sport hebben ingrijpende gevolgen voor de samenleving en economie.
- Integrale afweging van deze maatregelen is van belang. Het effect op het reproductiegetal moet worden afgezet tegen de gevolgen voor economie en samenleving. Zodoende kan worden gewaarborgd dat maatregelen worden genomen die een substantieel drukkend effect hebben op de verspreiding van het virus, tegen zo laag mogelijke maatschappelijke kosten.
- Indien blijkt dat additionele maatregelen grote schade berokkenen terwijl de effecten op de virusbestrijding beperkt zijn, is het de vraag of de (beperkte) verlichting van druk op de zorg het waard is. Het is hierbij niet ondenkbaar dat een bepaald plateau aan besmettingen met een min of meer constante bezetting van ziekenhuisbedden acceptabel is gelet op de grote gevolgen van de beperkte maatregelen die nog genomen kunnen worden om te pogen hier een einde aan te maken.

De kerstvakantie kan worden benut als natuurlijke lockdown

- In de kerstvakantie zullen besmettingen op school en werk afnemen. Daar staat tegenover dat het OMT voorziet dat besmettingen oplopen door een toename van contacten tussen mensen.
- Het is verstandig veel steviger te communiceren over het beperken van het aantal contactmomenten tijdens de kerstvakantie, bijvoorbeeld door concreet en stevig te communiceren op het in kleine kring vieren van de feestdagen, eventueel met 'bubbels' van contacten die men meermaals treft. Met een stevige inzet op dit terrein kunnen maatregelen mogelijk worden afgehouden die niet aantoonbaar aangrijpen daar waar besmettingen plaatsvinden, maar wel ingrijpendere gevolgen hebben voor samenleving en economie, zoals het sluiten van de detailhandel. Een schoolsluiting dient te worden voorkomen.

Specifieke suggesties voor verzwaring

Aan de trojka is gevraagd om mogelijke maatregelen te scoren op sociaalmaatschappelijke en economische effecten. Hieronder is de conclusie en de scoring daarvan weergegeven. De schade van een aantal van deze maatregelen is groot, dus indien deze route wordt verkozen, is het van groot belang de tijdelijkheid ervan te benadrukken en bewaken.

Zware maatregelen

Onderstaande maatregelen zijn te overwegen in een scenario waarbij de kerstvakantie als 'natuurlijke lockdown' wordt benut. De volgorde van de maatregelen weerspiegelt de prioritering ervan, waarbij het verwachte effect op het virus is afgezet tegen de negatieve maatschappelijke en economische effecten.

- **Meer aandacht voor bescherming van kwetsbaren is cruciaal.** Juist rond de feestdagen gaan veel mensen traditiegetrouw op bezoek bij oudere familieleden. Dit brengt grote risico's met zich mee op besmettingen binnen de groep waarvoor het virus grote gezondheidsrisico's

kent. Het is dus van groot belang dat alles op alles wordt gezet om in deze periode kwetsbaren beter te beschermen. Kwetsbaren hebben vanwege vaccinatie op korte termijn zicht op perspectief. Dit kan aanleiding geven om het beleid meer te richten op isoleren kwetsbaren. We zien hiertoe drie routes (die elkaar niet uitsluiten):

1. **No regret: Veel stevigere communicatie.** Dit kan langs de lijn: wees rond de feestdagen extra voorzichtig met de kwetsbaren die je lief zijn. Stel traditiegetrouwe bezoeken rond de feestdagen zoveel als mogelijk uit tot over enkele maanden, juist met het vaccin in het verschiet. Uw kwetsbare dierbaren zijn als eerste aan de beurt.
 2. **Tijdelijk verbod op (of inperking van) bezoek in verpleeghuizen.** Gedurende de kerstvakantie en in de week erna is bezoek in verpleeghuizen niet toegestaan. Dit heeft grote maatschappelijke impact. Gegeven de grote schade die elders aan de samenleving is en wordt toegebracht, is tijdelijke heroverweging van deze maatregel of maatwerk op zijn plaats.
 3. **Sneltesten aan de poort.** In potentie is dit een manier om 2) te voorkomen. Praktische haalbaarheid hangt af van (a) validatie van sneltesten voor asymptomaten, voorzien in december en (b) randvoorwaarden op het gebied van o.a. ICT, aanwezigheid van een arts en privacy.
- **Een avondklok grijpt vooral aan op sociale contacten in de thuisfeer.** Economisch is de schade op macroniveau beperkt (mits goed vormgegeven), zeker indien gecombineerd met sluiting van enkele vrijetijdssectoren. Een avondklok heeft daarmee vooral een grote sociale impact. De meeste mensen worden niet hard geraakt door een avondklok, omdat de meeste sectoren al gesloten zijn. Wel is het een grote inbreuk op het principe van individuele vrijheid. Een uitzondering voor alle beroepsmatige activiteit is hierbij wenselijk, om de brede en slecht af te bakenen categorie vitale processen en cruciale beroepen te ontzien en de economische schade te beperken.
 - **Een sluiting van de niet-essentiële detailhandel leidt tot grote economische schade.** De economische schade is zeer groot: het leidt tot een grote omzetsdaling voor de sector, waar online aankopen niet voor compenseren, en kent bovendien grote keteneffecten. De toegevoegde waarde van de sector handel is circa 15% van de totale toegevoegde waarde, en raakt circa 16% van het aantal werkenden. Indien desondanks overwogen: de schade van sluiting in de weken vóór kerst is aanzienlijk groter dan een sluiting in de week erna. Ook zou er nagedacht kunnen worden over differentiatie naar omvang van winkels; grote zaken trekken meer publiek.
 - **Een schoolsluiting met online onderwijs is zeer onwenselijk. Wel zijn maatregelen te overwegen om het aantal contactmomenten op scholen te beperken.**
 - We zien diverse mogelijkheden om het aantal contactmomenten op scholen te beperken:
 - Gebruik van spatschermen: Het plaatsen van spatschermen in de klas kan helpen bij het terugdringen van besmettingen in het onderwijs.
 - Roulatie van leraren over lokalen i.p.v. leerlingen: Complicatie is dat middelbare scholieren in de bovenbouw vaak wisselde vakkenpakketten hebben. Het grote deel van de vakken staat echter vast vanwege de zogenaamde profielen.
 - Variabele start- en eindtijden en spreiding van pauzes: Dit kan het aantal contacten dat leerlingen hebben verminderen.
 - Afspraken over lestijden zodat studenten niet gedwongen worden in de spits te reizen.
 - Verken het gebruik van sneltesten in het VO: onder dezelfde randvoorwaarden als hiervoor genoemd bij verpleeghuizen, zou testen aan de poort bij scholieren een goede manier kunnen zijn om de scholen open te houden, en tegelijk de besmettelijke jongeren wel te traceren en zo verspreiding op middelbare scholen te voorkomen.
 - Online onderwijs is zeer onwenselijk:
 - We weten uit onderzoek dat Nederlandse kinderen in het basisonderwijs tijdens de online lesperiode in de 1^e golf gemiddeld niets geleerd hebben. Leerachterstanden lopen alleen maar verder op.
 - Economische schade is op termijn zeer groot. Verminderde opbouw van menselijk kapitaal tast het verdienvermogen aan.
 - Economische schade is ook op korte termijn groot, omdat ouders minder kunnen werken als ze zich op zorg en onderwijs van kinderen moeten richten.
 - Online onderwijs versterkt scheidslijnen. Binnen generaties: bij kinderen met een lage sociaaleconomische status was de leerwinst tijdens de online lesperiode zelfs negatief. En tussen generaties: de schade slaat eenzijdig neer bij jongeren.
 - Afstandsonderwijs leidt ook tot grote praktische problemen in de kinderopvang. Als hiervoor gekozen wordt, zou er namelijk noodopvang geboden moeten worden voor kinderen van ouders in vitale sectoren en cruciale beroepen, en voor kwetsbare kinderen. Ook zou compensatie voor ouders moeten worden uitgerold, omdat de BSO

- (logischerwijs) ook niet open kan. Dat is een zeer bewerkelijke maatregel, met flinke financiële gevolgen.
- o Als online onderwijs écht onontkoombaar wordt geacht, raden wij aan de jongste en meest kwetsbare leerlingen te ontzien. Tussenopties kunnen zijn:
 - Deels online lessen in de bovenbouw van HAVO en VWO, fysieke lessen op 1,5 meter. Gekozen kan worden om in de bovenbouw van het voortgezet onderwijs lessen met halve klassen op school te geven, waarbij de andere helft van de klas de les online volgt. Leerlingen kunnen dan circa 2 dagen per week naar school (in vaste groepen, in vaste lokalen). De economische en sociaalmaatschappelijke schade is fors, aangezien dit negatieve effecten heeft op de onderwijskwaliteit, en daarmee op de leerwinst van leerlingen. Daarmee ontstaat op de lange termijn schade, via minder opbouw van menselijk kapitaal.
 - Volledig online lessen in de bovenbouw van HAVO en VWO. De schade hiervan is navenant groter dan bij de vorige optie.

Maatregelen met macro relatief beperkte, maar sectoraal grote impact

De maatschappelijke en economische schade van een sluiting van enkele kleinere sectoren is op macroniveau relatief beperkt, hoewel de maatregel voor de ondernemers, medewerker en soms ook klanten in de desbetreffende sectoren groot is. Ook hier geldt dat de maatregelen zijn geprioriteerd, waarbij het verwachte effect op het virus is afgezet tegen de negatieve maatschappelijke en economische effecten.

- **Groepslessen op sportscholen verbieden:** Het OMT schetst in haar advies van 23 november dat bij binnensporten/groepslessen in sportscholen door de intensieve lichamelijke inspanning de kans op verspreiding van het virus naar verwachting groter is.
- **Restaurants in hotels sluiten.** Restaurants binnen hotels zijn opengehouden om hotelgasten de gelegenheid te geven om te eten, maar er worden ook hotelkamers geboekt met als primaire doel om uit eten te gaan. Sluiting heeft een zeer negatief effect voor de hotelsector (zie effect in eerste golf) maar kan bijdragen aan minder besmettingen. Het sluiten van restaurants in hotels betekent daarbij niet dat de hotels helemaal geen gasten meer kunnen ontvangen, aangezien er in hotels nog wel eten besteld kan worden. Deze effecten zijn groter in de vakantieperiode dan daarbuiten.
- **Buitenlandse reizen afraden tot medio maart.** Het verlengen van het advies om tot medio maart 2021 geen reizen naar het buitenland te maken, tenzij strikt noodzakelijk heeft negatieve gevolgen voor de reissector. Maatschappelijke gevolgen zijn relatief beperkt.
- **Groepsgrootte buiten van 4 naar 2.** Het additionele impact op het virus lijkt beperkt, omdat naleving eerder het probleem is dan de maximale groepsgrootte zelf. Bovendien is de maatregel lastig uitlegbaar, omdat er sterke signalen zijn dat er buiten weinig besmettingen plaatsvinden.
- **Sluiting van doorstroomlocaties.** Op veel doorstroomlocaties zijn aanpassingen gedaan om bezoekersstromen in goede banen te leiden en het aantal bezoekers is beperkt. De toegevoegde waarde van deze maatregel lijkt daarmee beperkt.
- **Sluiting van sportscholen.** Heeft sterke negatieve effecten op de maatschappij en de gezondheid van mensen. Sporten is een van de weinige uitlaatkleppen die mensen nog hebben en is belangrijk om fit te blijven. Daarnaast raakt een volledige sluiting de sector hard.
- **Verbod op uitoefenen contactberoepen.** Heeft veel impact op de economie en maatschappij, vooral omdat de maatregel een grote groep mensen raakt (bijna iedereen gaat naar de kapper). Daarnaast raakt een verbod op het uitoefenen van contactberoepen de sector hard. Het OMT heeft meerdere keren aangegeven dat het verbod op contactberoepen slechts beperkt een dempend effect heeft op de verspreiding van het virus.

Maatregelen in adviessfeer

- **Thuiswerken:** in de afgelopen periode is veel aandacht gegaan naar het dringend advies zoveel mogelijk thuis te werken. Betere naleving en handhaving kan bijdragen aan het terugdringen van de virusverspreiding, maar onduidelijk is hoe hier scherper op kan worden geadviseerd.
- **Een dringend advies om zoveel mogelijk thuis te blijven.** Dit advies past bij een lockdown-scenario en heeft economisch relatief beperkte directe schade. Sociaal kan de impact (tijdens de feestdagen) groot zijn.
- **Groepsgrootte binnen van 3 naar 2, of zelfs helemaal geen bezoek meer ontvangen. Maximaal 3 keer in de week bezoek ontvangen in plaats van dagelijks.** Het additionele

impact op het virus lijkt beperkt, omdat naleving eerder het probleem is dan de maximale groepsgrootte zelf.

Samenvatting uitkomsten afwegingskader				
Categorie	Maatregel	Virus	Samenleving	Economie
A	Verpleeghuisbezoek verbieden	8	-7	0
A	Avondklok	5	-5	0
A	Sluiten detailhandel	6	-4	-8
A	50% online onderwijs bovenbouw VO	2	-4	-2
A	100% online onderwijs bovenbouw VO	3	-6	-4
A	100% online onderwijs VO	4	-8	-6
A	Verbod contactberoepen	7	-5	-5
A	Sluiten sportscholen	6	-7	-4
B	Sluiten doorstroomlocaties	4	-2	-4
B	Afraden buitenlandse reizen	3	-2	-3
B	Sluiten restaurants in hotels	3	-2	-3
C	Verpleeghuisbezoek ontraden	5	-4	0
C	Beperken thuisbezoek tot 2 personen	4	-3	0
C	Thuiswerkoffensief	2	-3	-1
C	Advies 'Blijf thuis'	2	-2	0
A	Zware maatregelen			
B	Lichtere maatregelen			
C	Adviezen			

PM: Er moet nog een aantal maatregelen worden toegevoegd.